

ÚTON A VÉGSŐ SZÓHOZ, ÉS AZ ISTEN FELÉ HAJÍTOTT DIÓ

- Csoóri Sándor *Csendes tériszony* című verseskötetéről és annak kapcsán -

Amikor először érezhettem: egy-egy sor, talán vers valóban megérkezett belőlem, a bábáskodó elragadtatás a torkomat is megszorongatta, akár gyerekanyáét a felelősség.

A papíron saját valóságomat sejtettem, és azt, hogy föl is kell nevelni. Néha lélegeztetni, olykor lélegezni helyette is ... Minden sor egy levegővétel, minden vers neki kiverekedett nap.

Tűnhetek érzélgősnek, meglehet, azonban, ha igazán akarjuk látni, amit nézünk, annak megszemélyesítését is nélkülözhetetlennek tekintem. A véleményem az, hogy Csoóri Sándor is így tekint a valóságra. Soraiban lüktet, verseiben nyílik életre, mintha szerelem volna.

Mennyire fontos is ez a hasonlat. Hiszen, ahogy legendává énekelték igazul: " a szerelem nem megvásárolható", csupán viszonyulásunkkal jöhet létre, és esetünkben mindegy, hogy az első pillanat rögtönzéseként vagy a részletekből szerveződve lassan, mert lényege a kölcsönösség, melyben képesek vagyunk önmagunkat szeretni. Összefoglalásként szóljon József Attila: " Nagyon szeretlek, hisz magamat szintén / nagyon megtudtam szeretni veled. "

Aztán észre veszem, hogy a millió csatornából zuhogó, mégis egyetlen ömledék, azaz a virtuális valóság nem látszólagossága miatt nem létezik, hanem, mert az magába illeszthet, körbe folyhat, de belőlem kívül reked. Ha mégis magamba erőltetem, mit katarzisz helyett hozhat, valóban megvásárolható, néha adják ingyen is, de az a kiüresedés számárfüles bordélyromantikája. Mit válaszol erre a jelen irodalma? Tudhatom-e? Talán tagadja a korát? Legalábbis nem illeszkedik ahhoz. Most eszembe jutnak azon idősödő nők, kik szökére szívatva, testre feszülő ruhában, kirúzsozva ráncaikat, magukat fruskává kínálva torkos pillantásokért indulnak láthatóan... Meg is akad egyiken a szemem. Első ránézésre izgalmas, szánalmas vagy nevetséges, de be kell látnom: a másodikra prostituált. Persze ez csak megkarcolt felszín, mert nem a ruha teszi őt sem, de bármit gondolhatok, érezhetek felőle, csak ezek után érkezhetsz. Furcsa, hogy az irodalmi lapok többsége - a kivételt tisztelve - azokat a gyomorszorító ismerőseimet idézik, akik ha órákig áradnak magukról, sem jut eszükbe megkérdezni, hogy vagyok. A kölcsönösség sérült tehát...

Képesek vagyunk-e szeretni magunkat? A kérdés óriási felütés, labdája szinte a függőlegetől száll felém: mihez képest? Piperetükör, televízió. Leggyakrabban errefelé keressük magunkat, egy arcot, ami a miénk. A formát. Azt hiszem, ez az irodalmon is megfigyelhető, más irányokat ismét kivételként tisztelve, remélve, hogy nem szabállyá erősítik a jelenséget. A jelenséget, ami általában a dizájn -kultúra mérővesszőjével nevelt és legelni hajtott mosolyirodalom. Az irodalom, mely önmagán nevet. De őt olvasva úgy érzem: nekem sem szabad komolyan vennem magamat. E kínos öröm közege a súlytalanság, tehát természete, a megközelítése semlegesíti a hagyományt. A szellem padlását söpri le, mi baj nem is lenne, de ne költözzön oda a fejem fölé kísértetnek, s mi fontosabb még: nem mindenki akar ürállomáson élni, hol a szomjúságnak a levegőben kell kergetnie egyetlen korty vizet.

Amikor a forma deformált tartalom, az értelemnek segítségére siethet, hiszen a terjedést függeszti fel. A formához rendelt tartalom azonban kétséges marad mindig, mert a teremtés hiányzik belőle. Úgy vélem, aki formában gondolkodik, örökké nézni fog csupán. A formakultusz a legláthatatlanabb kényszerítés, és csak bibliai térben alakul pontosan azzá, ami. Bálványimádássá.

Aki nem kíséri figyelemmel életét, talajtalan gondolattá válik. Paul Geraldly írja: "Cél nincs. A cél: az út". Csoóri Sándor törekszik úton maradni. Járgánya, kocsija a pusztával teremtés igénye, vágya. És lehet-e a lényeg ez? A költészetet a legszabadabb

erőteremnek érzem, ahol a legkevesebb feltétellel vonatkoztathatom környezetemet magamhoz, és végre nem az engem körülményé. De valósággá válik-e a verssel figyelemmel kísért élet? Ott zajlik a belső történelem, és kiérdemelhetjük a mitológia csakis ránk érvényes toposzait? Lehetséges, mert Csoóri Sándor sem valami neptuni ködből rádiózta elő magát. Hódít inkább. Tudatával a tudatalattit, hogy akár ötezer éve Harcos Mén, virágzó birodalmat egyesítsen Alsó- és Felső-Egyiptomból. Befejeződik-e egy ilyen ostrom vagy megfogható-e "Isten lába"? Felcsapom a kötetet, érdekes, ott nyílik, hol számomra először:

*"(...) s örökségem a föld, a kő, a tűz
s a megrokkánás eltorzult vágya.
Hát így vagyunk drága halottaim!..."*

Miféle ember, ki halottait, őseit szólítja, jelent nekik. Sámán, táltos. A legősibb közösségekből varázslópapnak ismerjük. Az elhívásból fakadó indulatot pattogják a könyv egyik dióval megrakott oltáráról - *Lásd már be végre* című verséből - markolt, és Isten felé hajított szavai:

*"Bennem is hisznek, Uram, Nemcsak benned,
nyüzsgő családapák, nyirkos tenyerű fiak
s nők, kiket összevázelt az élet,
mint huzatban kivágódó henteskötény..."*

Aztán feleselőként alárendeltségének beismerése a következőkben:

*"Pedig én még egy rongyos denevérszárnyat
se tudtam kitalálni,
nemhogy százlábú bogarat, Napot
s csődörként fölágaskodó nagy, vizeket. (...)"*

Most visszalapozok a *Templomi csönd* című versbe, hol suttogást hallani a gyóntatószékből:

*"(...) A padsorok hosszúak, mint a lövészárkok,
hosszúak, mint az elkeskenyített tömegsírok,
de szétbomló testek támadó büze helyett
itt mindig friss tömjén
s vakmerő muskátliszag
tágítja orrlikamat.*

*És szemem is csak az Egyetlen Test,
az Egyetlen Áldozat soha-be-nem-gyógyuló,
feneketlen sebeit látja
s nem azét a száz és százmillióét a földön,
amelyektől, mint véres naplementétől
éjszakáimban ordítózni szoktam.*

*Jó napot, kóbor Isten, jó napot neked,
ki nélkülem is beszoktál térni ide!
Ne kívánd többé,
hogy hozzád imádkozzam itt a hosszú padsorok között.*

*Életem túsza vagyok magam is, akárcsak te.
Legjobb talán, ha magunkhoz fohászunk."*

A hívó mérlegelése ez. A megváltó jelképpé reked, nem azonosítható. A Mindenható pedig a költő nélkül is lakhatja házát, minek padsorai amúgy is lövészárkok, tömegsírok honnan a házigazda, mint Jóisten képzelhetetlen. Egyáltalán, maga a templom csöndje illeszthetetlen. És lapozok vissza a *Lásd már be végre* című vers utolsó soraihoz:

*"(,,) Lásd már be végre, Uram, bűnös vagy te is:
a tébolyt, az örületet rám hagytad mindig,
rám a kövek közé zuhant kezeket, koponyákat.
Emlékszem, fájt a csontom, amikor odataszígtak eléd
s lángolt nyakszirtem is,
mint gutaiütéses nyaraidon."*

Lehet-e feladat egy mézszárlást követő borzalmas idill viselése, kihordása. Sétáló merengés egy feldúlt Jeruzsálemben, mi az ép értelmet kísérti? Nem tudom, de úgy éreztem mindig, a halált közelegetető háború, akár a földrengés a valóságot redukálva, egyszerűsítve értéket, másképpen szólva tétet emel. Önmagunkra, azaz a jelenbe kényszerít. A fölösleg laza mértana kényeztet, hazugságot hizlal, egyensúly, kényelme felment. Azonban a pusztulás, a tragédia egyetlen pont, valóságként az ábrázolható legkisebb... Nem szerkezetében kölcsönös. Rögzített, változatlan, igaz. Hozzá képest bármely valóság megszervezhető, és leginkább ez az, mi embert feltételez. A cselekvést egyre közvetlenítve, viszonyít, árny- és képzetnélküli magunkra szűkít. Kihegyez.

A háborúban mindent megtehetünk, talán igazán egyet nem, hogy nem veszünk tudomást róla. Nem venni tudomást, hogy ütnek, hogy ütök? És egyáltalán van-e nyilvánvalóbb tér a csatáénál, az ütközeténél rögzültebb idő? Létezik-e közösebb ügyünk a háborúnál!?

Az ipari szórakoztatás sajnós a háborút, a pusztulást a vereség díszletévé bontotta, mi inkább a vesztest jelzi, mint a veszteséget, a hiányt. A tragédiát a győztesre retusálják, a győzelmen máznak kenik szét...

A vers utolsó sorai nekem a konfirmációval, a Szentlélek általi isteni adminisztrációval, a költő számbavételével szembeni tudattalan ellenállását jeleníti. Predesztinációját, mintha hibás mintának érezné, élné a szöveten, és kényszerpálya ívén szikrázik az én. A leválás azonban, rendelje el határozat vagy döntünk arról mi, mindig a következő tételhez vezet: A különállás "bűne", keserve a rálátás felelőssévé döbönt vagy időzít.

Csoóri Sándor különállásába azonban a közösségéhez tartozás joga, ösztöne is protestál felelősséget, mert képes magát magyarként szeretni, mert magyarként szereti magát. Pedig, ahogy *Az én ostoba hiszekegyem* című versében vallja:

*"(...) A divatos költőfiúk
előre tudták,
hogya a hazáról beszélni
röhejes macskazene.
Tudták és mondták,
míg fényekkel kitapétázott
repülők vitték őket
Berlintől Chicagóig..."*

Persze "hazáról beszélni" kínos ma is, harsonás fecsegés, mert újdonsága hajtás, nem gyümölcs. S mert a haza az emlékezés fejlesztette képzettér, viszony rendszere azonosít, feltűntet, minősít. De tájékoztat, kalauzol is. Ugyan, mint képzettér meg is merevedhet, sőt kimerevíthet, formáiba rögzülve, tartalmát elszervezve nosztalgiává züllhet, poros jelenségévé távolodhat. De jóval veszélyesebb a tartalom folytonosságának apasztásával haszontalanabb formák előkényszerítése, mivel a folyamatot tovább mímeli, nehezebben felfedhető...Az új egyénről, a hálózati kergető jövőről hadar nyugösen vagy kántál ágyékát méltatva. Úgy hallottam, a mélytengeri búvárok rémálma, hogy tájékozódásukat veszítve eldönthetetlen, merre a felszín, minden mozdulatuk iránya, értéke kétséges, törhet fölfelé és a mélybe egyaránt...így lesz hát a haza egyszer vállalással végleg? Hiszen az ország, egyre képtelenebb meghatározni, határozottá tenni bennünket, mint képzetteret, pedig, a kapcsolódás forradalma egyre védtelenebbé hígítja. Képzeltetlenné. Maradékát korszerűtlenné nyikorogtatja, beragadt kézifékeknek mutatja. A haza leszakadt tartalmától vagy annak 56-os felületére aszott...már nem vesz körbe, sokkal inkább mellette élünk, belátogatva néha..., akár egy régiség-kereskedésbe, akár az elfekvőbe...Beesett arc és két, ölelésben, kapálásban megnyúlt kihűlő kéz...

Ezért hiszem azt, majd hogynem minden nap úgy kell ébrednem, mintha most esnék be a Vereckei-hágón, és akkor lesz hazám. Az a hazám..., mert ami marad, az a kihívóan bizonyos anyanyelv, és az általa fejleszthető kihívóan bizonyos közös ihlet jelene. A jelene, hogy a közös ihletnek ne lehessen utolsó mohikánja, hogy a közös ihletben az utolsó mohikán állandó legyen, akár az utolsó szó.

*"(...)A földön vagyok.
Még inkább bent a földben.
Mégis úgy szédülök,
mint aki magas erkélyről
kihajolva nézi,
hogy ibolyák fakadoznak
hanyag és bús kövek közt..."*

Írja Csoóri Sándor, ki egyetlen versben szédül, honnan már annyiszor jelentett, honnan a parányival törődő hangyáról tudósít, majd templomtoronyig lendíti tekintetét, bennünket. Egyetlen versben újra...A címe: *Csendes tériszony*.

Kondor Péter

2040 Budaörs, Eper u. "

TEL/FAX: 23-417- 602

06-70- 234-6649

Munkahely: tel/fax:342-8768, 413-6672

e-mail cím: magynap@elender.hu